

Др Филип Мирић,*
Стручни сарадник за наставу
Правног факултета,
Универзитет у Нишу

СУДСКА ПРАКСА
doi:10.5937/zrpfni1775255M

UDK: 342.72:347.962.6

Рад примљен: 30.04.2017.
Рад прихваћен: 08.06.2017.

ПОВРЕДА ПРАВА НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ (СЛУЧАЈ РИСТИЋ ПРОТИВ СРБИЈЕ)

Апстракт: Право на суђење у разумном року је саставни део права на правично суђење које је прокламовано чланом 6 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Највећи број поступака који је вођен пред Европским судом за људска права имао је за свој предмет управо накнаду штете због повреде права на суђење у разумном року. Од мноштва сличних случајева у раду је анализиран случај Ристић против Србије (представка бр. 32181/08 из 2008. године), који илуструје сву погубност предугог трајања судских поступака у случајевима извршења кривичног дела недавање издржавања на штету малолетних лица. Овај случај је интересантан и из разлога што је Европски суд за људска права право на суђење у разумном року сагледавао из угла жртава кривичних дела, а не из угла окривљених, како се то обично чини.

Кључне речи: суђење у разумном року, недавање издржавања, Европски суд за људска права.

1. Увод

Задатак покренутог кривичног поступка се огледа у законитом и правилном расветљењу и решењу кривичне ствари. Но, да би реални животни догађај добио правни израз, потребно је да се обезбеде оптималне процесне претпоставке за изражавање супротстављених теза оптужбе и одбране (Кнежевић, 2004: 209). У оквиру остваривања овог задатка од изузетног је значаја поштовање људских права учесника у кривичном поступку, које представља огледало демократског друштва. Посебно је важно обезбедити њихово поштовање приликом вођења судског поступка, односно онда

* filip@prafak.ni.ac.rs

када се појединац налази у интеракцији са државом, оличеном у виду њених органа надлежних за обезбеђење поштовања захтева, којима она нормира понашање појединаца. Додатну тежину носи са собом поступање према окривљеном током вођења кривичног поступка (Илић, И, 2012: 211). Поштовање људских права није од значаја само за окривљеног, већ и жртву која у кривичном поступку има положај оштећеног. Ово је нарочито значајно када се у улози жртве нађу малолетна лица, која своја права у поступку не остварују самостално, већ уз помоћ законског заступника. Оваква правна ситуација се често јавља у случају извршења кривичног дела недавања издржавања.

Недавање издржавања свакако представља облик економског насиља. Ово насиље је посебно погубно уколико се у улози жртве нађу деца. Основна карактеристика приступа насиљу над децом је да оно буде друштвено сагледано, да не остане сакривено у оквирима породице и да се сузбија мерама социјалне контроле (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић and Костић, 2012: 128). У средишту свих ових процеса, како правних, тако и ванправних, требало би да буде жртва, а не само учинилац кривичног дела. Тога је свестан и законодавац, па је кривичнопроцесно законодавство у Србији конципирано тако да уважава интересе жртве (оштећеног) у кривичном поступку. Наиме, снижавање прага осетљивости према повреди или угрожавању личних или имовинских права оштећеног, довело је до потребе да се у току кривичног поступка са оштећеним поступа саосећајно, с поштовањем и уз уважавање његовог достојанства (Илић, Г, 2012: 156). Међутим, и поред тога, могуће су и ситуације у којима оштећени фактички не може да оствари своја права иако је донета одговарајућа судска одлука. На овом месту било би корисно указати на још један проблем који се, нажалост, често јавља у пракси, а чије решавање може допринети ефикаснијој заштити жртава кривичног дела недавање издржавања. Уколико родитељ који је обавезан да плаћа издржавање то не чини, други родитељ који се стара о детету (најчешће је то мајка) обично има много тешкоћа у обезбеђивању средстава за живот, подизање, васпитање и образовање детета. Решење за ове тешкоће и проблеме било би оснивање посебног фонда који би омогућио да деца лакше и брже остваре своје право на издржавање од родитеља дужника издржавања (Петрушић and Константиновић-Вилић, 2012: 80).

Интересантно је питање да ли оштећеним лицима кривичним делом (па и недавањем издржавања) припада право на правично суђење. Право на суђење у разумном року је саставни део права на правично суђење одређе-

ног у Конвенцији за заштиту људских права и основних слобода.¹ Према ставу Европског суда за људска права (у даљем тексту: Суд), заштита права на суђење у разумном року припада оштећеном.² Законом о заштити права на суђење у разумном року Републике Србије је прописано да оштећени има право на судску заштиту права на суђење у разумном року под условом да је истакао имовинскоправни захтев.³ Условљавање права на заштиту права на суђење у разумном року истицањем имовинскоправног захтева у кривичном поступку од стране оштећеног свако не доприноси заштити права оштећеног, јер су у пракси сасвим могуће ситуације да оштећени не истакне свој имовинскоправни захтев у кривичном поступку иако се претходно придружио кривичном гоњењу. На овај начин се један добар законски текст који за свој циљ има заштиту права на суђење у разумном року може претворити у своју супротност. Наиме, примена оваквог законског решења може довести и до својеврсне законске дискриминације оних оштећених који, из различитих разлога, нису истакли имовинскоправни захтев у кривичном поступку. Због тога, приликом примене наведеног законског решења, према нашем мишљењу, треба водити рачуна о томе у којој мери се њиме може остварити начело правичности.

Један од најзначајнијих проблема са којим се суочава правосуђе у Србији је сигурно дуго трајање кривичних поступака. Иако је последњих година учињено доста тога на убрзавању судских поступака (шира примена спонтаности о признању кривице и кривичног дела, боља контрола достављања судских писмена итд.), проблем њиховог дугог трајања није још увек решен. Наиме, према подацима Републичког завода за статистику за 2015. годину, највећи број кривичних поступака (21351) је трајао преко годину дана.⁴

Највећи број поступака против Србије је покренут пред Европским судом за људска права управо због повреде права на правично суђење, чији је елемент и право на суђење у разумном року.⁵ У наставку рада биће укратко приказан случај Ристић против Србије у коме је вођен поступак пред Европским судом за људска права (European Court for Human Rights – ECHR)

1 Конвенција за заштиту људских права и основних слобода. Преузето 15.04.2017. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf (у даљем тексту: Конвенција).

2 Видети, рецимо, случајеве *Perez v. France*; *Ristić v. Serbia*.

3 Видети чл. 3 Закона о заштити права на суђење у разумном року („Службени гласник РС“, бр. 40/2015).

4 Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији – пријаве, оптужења, осуде 2015, Републички завод за статистику, 2016. Преузето 24.04.2017. <http://www.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/35/82/SB-617-Punoletni2015.pdf>

5 Видети детаљније *European Court of Human Rights, Analysis of Statistics (2016)*. Accessed 24. 04. 2017, http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2016_ENG.pdf

за накнаду штете због повреде права на суђење у разумном року у кривичном поступку због кривичног дела недавање издржавања на штету малолетних лица. Ради се о случају из нешто старије праксе Европског суда за људска права, у коме је Суд јасно указао на значај суђења у разумном року када је реч о кривичним поступцима у којима се као оштећени јављају малолетна лица.

2. Приказ случаја Ристић против Србије⁶

Предмет је формиран на основу представке (број 32181/08) против Републике Србије, коју је Суду, према члану 34 Конвенције, поднела у име два држављанина Србије, Ј.Р. и Н.Р (у даљем тексту: «подносиоци представке»), њихова мајка 26. јуна 2008. године.⁷ Поступак је инициран због претеране дужине кривичног поступка у вези са неплаћањем издржавања малолетној деци од стране њиховог оца. Суд је утврдио да је пресуда којом је тужени отац обавезан да на име издржавања сваком од малолетних тужилаца плаћа 25% месечних прихода постала правоснажна 27. јуна 2001. године. Мајка подносилаца представке је 2. априла 2003. године поднела кривичну пријаву против туженог због кривичног дела недавање издржавања. Треће општинско јавно тужилаштво у Београду је 13. маја 2003. године поднело захтев за покретање истраге.⁸ У току претходног кривичног поступка пред Трећим општинским судом у Београду, мајка подносилаца представке је 29. маја 2003. године, поступајући у име подносилаца представке, захтевала исплату заосталог издржавања за децу на основу пресуде усвојене 28. децембра 2000. године, тј. поднела имовинскоправни захтев. Треће општинско јавно тужилаштво је 14. јула 2003. године поднело формални оптужни предлог против туженог. Трећи општински суд је 8. октобра 2008. године утврдио да је тужени извршио кривично дело недавање издржавања и осудио га на казну затвора од три месеца, условно на годину дана. Суд је даље упутио подносиоце представке, према тада важећем кривичнопроцесном законодавству Републике Србије, да у парничном поступку остваре своје

6 Пресуда Европског суда за људска права у предмету Ристић против Србије. Преузето 16.04.2017, <http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/RISTI%C4%86%20protiv%20Srbije%20%2832181-98%29.pdf> (у даљем тексту ће ова пресуда бити означавана називом случаја на који се односи Ristić v. Serbia).

7 У раду су коришћени иницијали подносилаца представке јер су они у време њеног подношења били малолетни.

8 Треба напоменути да је у време вођења првостепеног поступка у случају Ристић због кривичног дела недавање издржавања у примени био концепт судске истраге у којој је истрагу водио истражни судија, за разлику од концепта тужилачке истраге, који је владајући концепт у позитивном кривичнопроцесном праву Републике Србије, у коме истрагу води овлашћени јавни тужилац.

имовинскоправне захтеве.⁹ Констатовано је да подаци прикупљени током кривичног поступка не пружају довољан основ да се о имовинскоправним захтевима одлучи у кривичном поступку. Окружни суд у Београду је 12. фебруара 2009. године укинуо пресуду Трећег општинског суда и вратио предмет првостепеном суду на поновно одлучивање. После два одложена рочишта за главни претрес, Трећи општински суд је 16. јула 2009. године обуставио поступак због застарелости кривичног гоњења. Он је даље упутио подносиоце представке да могу да остваре свој имовинскоправни захтев у посебном парничном поступку. Пошто жалба није поднета, ова одлука је постала правоснажна 9. октобра 2009. године.¹⁰

Да би се представка могла сматрати допуштеном, неопходно је да подносиоци представке претходно исцрпе сва правна средства предвиђена националним правом. Сврха овог правила је да се онемогући решавање конкретног случаја пред Европским судом за људска права пре него што је он разматран пред националним судовима. У погледу допуштености саме представке у анализираном случају, Влада Републике Србије је остала при ставу да подносиоци представке нису исцрпели сва делотворна домаћа правна средства у смислу члана 35, став 1 Конвенције. Они су посебно пропустили да поднесу уставну жалбу Уставном суду Републике Србије, као и да траже извршење парничне пресуде од 27. јуна 2001. године.

Насупрот наводима тужене државе, подносиоци представке су изјавили да у датом тренутку нису сматрали да је уставна жалба домаће правно средство које треба исцрпети пре достављања предмета Суду. Подносиоци представке су даље објаснили да је тужени наводно пренео сву своју имовину на брата и садашњег партнера, што значи да извршење парничне пресуде не би било могуће. Најзад, они су сматрали да ће кривични поступак убрзати исплату досуђеног издржавања, посебно после првобитне одлуке кривичног суда да разматра основаност њихових захтева. Подносиоци представке су навели да сматрају да постоји повреда чл. 6 Конвенције у коме је прописано да „свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама, или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона.“¹¹

Одлучујући о допуштености поднете представке Суд је констатовао да је предметна представка поднета 26. јуна 2008. године. Суд даље подсећа да

9 Видети чл. 206 Законика о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09 и 72/09).

10 Ristić v. Serbia

11 Ristić v. Serbia

је већ утврдио да уставна жалба треба, у начелу, да се сматра делотворним правним средством у смислу члана 35, став 1 Конвенције у вези са свим представкама поднетом после 7. августа 2008. године. Суд не види ниједан разлог да у предметном случају другачије утврди, због чега се примедба Владе (Владе Републике Србије, прим. аут.), с овим у вези мора одбацити. У вези са другом примедбом Владе, Суд констатује да према важећем домаћем законодавству, оштећени кривичним делом може тражити накнаду претрпљене штете услед кривичног дела или истицањем имовинско-правног захтева у кривичном поступку према Законнику о кривичном поступку, или подношењем посебне парничне тужбе. Суд примећује да су подносиоци представке изабрали кривични пут. Имајући у виду да је кривични суд прихватио да разматра њихове имовинско-правне захтеве, подносиоци представке су према томе оправдано очекивали да ће наведени суд приступити разматрању њихове основаности. У сваком случају, подносиоци се пред Судом нису жалили због неизвршења пресуде од 27. јуна 2001. године, већ само у вези са одуговлачењем кривичног поступка у коме су они оштећени са имовинскоправним захтевом. Стога, у вези са овим предметом, примедба Владе је очигледно ирелевантна и, као таква, мора се одбацити. С обзиром на наведено, Суд је закључио да се притужбе подносилаца представке не могу прогласити недопуштеним због неисцрпљивања домаћих правних средстава према члану 35, став 1 Конвенције. Суд је заузео став да притужбе нису очигледно неосноване у смислу члана 35, став 3 Конвенције и не налази ниједан други основ да их прогласи недопуштеним. Притужбе се према томе морају прогласити допуштеним.¹² Суд је, дакле, притужбу странака прогласио допуштеном јер су претходно исцрпљени сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, сходно чл. 35 Конвенције.

Влада је оспорила да је укупна дужина предметног поступка била претерана. Она је посебно остала при ставу да је: (а) иако се може сматрати да је спорни кривични поступак почео 13. маја 2003. године, период који спада у надлежност Суда *ratione temporis* почео 3. марта 2004. године, а то је датум када је Конвенција ступила на снагу у односу на Србију; (б) предмет релативно сложен због дужности суда да утврди и елементе кривичног дела и дуга туженог; (в) иако би се одлагање рочишта у неколико наврата могло приписати домаћим органима, понашање пуномоћника подносилаца представке такође је допринело дужини поступка; (г) председавајући судија одложио неколико рочишта како би осигурао право туженог на правично суђење. Насупрот мишљењу Владе, заступник подносиоца представке је истакао да је реч о правно и фактички једноставном случају и

12 Ristić v. Serbia.

да је суд одуговлачењем овог кривичног поступка упутио веома узнемирујућу поруку неодговорним очевима да могу некажњено да не плаћају издржавање за своју децу.¹³

Једно од значајних питања које се поставило пред Суд у конкретном случају је да ли се чл. 6 Конвенције примењује и на имовинскоправне захтеве оштећених, односно да ли и оштећеним лицима треба признати право на суђење у разумном року, које представља кључни елемент права на правично суђење. Одлучујући о овоме, Суд је утврдио да се члан 6 Конвенције примењује и у вези са имовинскоправним захтевима оштећених.¹⁴ Суд је утврдио да је у овом случају кривични поступак трајао од 29. маја 2003. године до 9. октобра 2009. године. Према ставу Суда у конкретном случају се не ради о сложеном кривичном поступку, а кривични суд је био у обавези да води рачуна о правима жртава нарочито јер је до одуговлачења кривичног поступка дошло, између осталог, и због неактивности суда у дужем временском периоду, без кривице подносилаца представке. Суд је утврдио да у конкретном случају постоји повреда чл. 6 Конвенције и обавезао државу Србију да подносиоцима представке исплати 2.600 евра у динарској противвредности на име нематеријалне штете у року од три месеца од правоснажности пресуде и 500 евра на име трошкова поступка.¹⁵ Интересантно је да су подносиоци представке захтевали да им на име нематеријалне штете и издржавања буде исплаћено укупно 25.500 евра. Суд је одбио овај захтев јер не постоји никаква узрочна веза између утврђене повреде права на суђење у разумном року и накнаде издржавања.¹⁶

У наведеном случају је описана повреда чл. 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, којом се гарантује право на правично суђење, односно право на суђење у разумном року. Овакви случајеви показују колико погубне последице може имати спорост и неефикасност судских поступака.

Приликом анализе овог случаја, у већем делу је цитирана одговарајућа пресуда. Циљ оваквог приступа је да се укаже на аутентичне ставове Суда приликом решавања спорних питања у вези са повредом права на суђење у разумном року, као саставним елементом права на правично суђење. Специфичност овог случаја је у томе што се на страни оштећених појављују

13 Ristić v. Serbia.

14 Видети случај *Perez v. France* [VV], No. 47287/99, *Perez v. France* [VV], No. 47287/99, Accessed 29.4.2017 from [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["47287/99"\],"itemid":\["001-141649"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

15 Ristić v. Serbia.

16 Ristić v. Serbia

малолетна лица, о чему је Суд посебно водио рачуна, што је, према нашем мишљењу, пример добре судске праксе.

Осим кршења људских права, немогућности процесуирања и кажњавања извршилаца кривичних дела због наступања околности које трајно искључују гоњење (у овом случају се радило о наступању застарелости кривичног гоњења), не треба занемарити ни финансијски аспект оваквих пресуда јер се новац за накнаде штета подносиоцима представки обезбеђује из буџета Републике Србије. Због свега наведеног, треба предузети све мере како би се повећала ефикасност правосуђа и повећао степен поштовања људских права у свим фазама судских поступака.

3. Уместо закључка

Иако се о праву на суђење у разумном року обично говори као о праву од значаја за целокупни кривичноправни статус окривљених, домашај овог права је много шири. Оно се у великој мери односи и на жртве кривичних дела, јер је једино правовремена правда истинска правда, која доноси суштинску моралну и материјалну сатисфакцију жртви за сву патњу и бол која јој је нанета извршењем кривичног дела. У научној и стручној јавности, али и у друштву у целини, широко је прихваћен став да кривични поступци у српском правосуђу предуго трају. Увођење шире примене споразума о признању кривице има за циљ да се до правде за жртве и учиниоце кривичних дела долази на много бржи и једноставнији начин. Ипак, то је само један од начина за убрзавање кривичних поступака. О процесној економичности се пре свега стара суд, али и све остале странке у поступку. Велики број судских поступака против Републике Србије због повреде права на суђење у разумном року (као што је и овде описан случај Ристић против Србије) је само једна од последица дугих и спорих судских поступака у Србији. На тај начин се право, које би требало да служи правди, претвара у неправу, које сасвим сигурно води у неправду.

Литература

Илић, Г. (2012), О положају оштећеног у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, vol. LX, бр. 1, стр. 137–158.

Илић, И. (2012), Путеви и странпутице права на правично суђење, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 59, стр. 211–228.

Кнежевић, С. (2004), Право на правично суђење, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 44, стр. 207–237.

Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В. and Костић, М. (2012), *Криминологија*, Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу.

Петрушић, Н. and Константиновић-Вилић, С. (2012), *Право на законско издржавање - кривично дело недавање издржавања*, Врање: ЈУ Народни универзитет Врање и ОЦД Одбор за људска права Врање.

Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији – пријаве, оптужења, осуде 2015, Републички завод за статистику, 2016. Преузето 24.04.2017. <http://www.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/35/82/SB-617-Punoletni2015.pdf>.

Правни извори

European Court of Human Rights, Analysis of Statistics (2016). Accessed 24. 04. 2017, http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2016_ENG.pdf

Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода. Преузето 15.04.2017. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf.

Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09 и 72/09).

Пресуда Европског суда за људска права у предмету Ристић против Србије (Ristić v. Serbia). Преузето 16.04.2017, <http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/RISTI%C4%86%20protiv%20Srbije%20%2832181-98%29.pdf>.

Perez v. France [VV], No. 47287/99, Accessed 29.4.2017 from [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["47287/99"\],"itemid":\["001-141649"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Filip Mirić, LL.D.

Associate for Post-Graduate Studies,
Faculty of Law, University of Niš

**VIOLATION OF THE RIGHT TO TRIAL WITHIN A
REASONABLE TIME (Ristić v. Serbia)**

Summary

The right to trial within a reasonable time is one of the basic human rights. It is an integral part of the right to a fair trial, which is proclaimed in Article 6 of the European Convention on Human Rights. The largest number of proceedings before the European Court of Human Rights include involve claims for just compensation due to the violation of the right to trial within a reasonable time. Considering the multitude of similar cases, this paper provides an analysis of the case Ristić v. Serbia (Application No. 32181/08 of 2008), where the applicants filed a criminal complaint under the Serbian Criminal Procedure Code seeking just compensation for the excessive length of judicial proceedings in a case relating to the father's failure to provide maintenance. The case illustrates the court's failure to conduct the proceedings within a reasonable time, which was at the detriment of the juveniles. This case is interesting because the European Court of Human Rights did not consider the right to trial within a reasonable time from the perspective of the defendant, as it usually does in order to protect the due process, but from the victims' perspective by taking into account the interests of the two juvenile victims of crime.

Keywords: *trial within a reasonable time, failure to provide maintenance, the European Court of Human Rights.*